

SERJANTLAR TARKIBIDA KASBIY MOSLASHUVCHANLIK SHAKLLANISHINING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23286587>

Jamolov Azizjon Axmatovich

O'zbekiston Respublikasi Harbiy xavfsizlik va Mudofaa universiteti Serjantlar tayyorlash oliy maktabi, Jangovar ta'minot kafedrası boshlig'i, Samarqand davlat pedagogika instituti ilmiy izlanuvchisi, podpolkovnik

Annotatsiya: *ushbu maqolada hozirgi kunda serjantlar tayyorlash oliy maktabida tahsil olayotgan harbiy xizmatchilarning turli toifalari o'rtasida kasbiy moslashuvchanlik shakllantirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari haqida va shu bilan harbiy xizmatchilarni nafaqat oliy harbiy-ta'lim muassasalarida, balki bevosita O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari qism va bo'linmalarida ham kasbiy moslashuvchanlik shakllantirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari jihatlarini o'rganishdagi hamda samaradorligini oshirish haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *kasbiy, psixologik, ilmiy, faoliyat maqsadlari, harbiy xizmatchi, serjant, kasbiy moslashuvchanlik.*

O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari rivojlanishining yuqori sur'atlari, harbiy xizmatning murakkabligi va o'zgaruvchanligi, harbiy xizmatda mutaxassis hal qiladigan kasbiy vazifalarning xilma-xilligi bo'lajak harbiy xizmatchilardan nafaqat o'z kasbi bo'yicha maksimal bilimni, balki harbiy xizmatchiga yuklatilgan zamonaviy vazifalarni bajarishga imkon beruvchi kasbiy ko'nikmalarga ega bo'lish ham talab qiladi. Shubhasiz, harbiy xizmatchining kasbiy faoliyatiga moslashishi ularning individual psixologik xususiyatlari qanchalik e'tiborga olinishiga bog'liq bo'ladi. Hozirgi vaqtda bir qator tadqiqotlar (Y.M.Sultanmuratov, A.A.Ovchinnikov)

aynan individual xususiyatlarni o'rganishga qaratilganligi bilan ajralib turadi.[1,50]

Harbiy xizmatchi shaxsining individual psixologik xususiyatlari biogen, sotsiogen va psixogen elementlarning o'zaro yaxlitligi bilan belgilanadi. Psixolog R.Freydjerning yozishicha, har bir inson o'z jinsining genetik va biologik xususiyatlari bilan belgilanadigan o'ziga xos fazilatlar to'plami bilan tug'iladi. Bu xususiyatlar kelajakda uning xatti-harakati va faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini namoyon qiladi. Shaxsning rivojlanishi uning ijtimoiylashuvi, oilada tarbiyalanishi, umumiy va kasb-hunar ta'limi muassasalarida ta'lim olishining

o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi. Bular esa uning individual-psixologik xususiyatlarida aks etadi. [2,226] Tadqiqotchi E.N.Nazarovanning ta'kidlashicha, ijtimoiy munosabatlarning subyekt sifatida shaxs o'zining rivojlanish jarayonida ijtimoiy munosabatlarda faol ishtirok etadi, bu kelajakda unga boshqa harbiy xizmatchilar bilan professional aloqa jarayonida faol va tashabbuskor bo'lishga imkon beradi. Shuning uchun harbiy xizmatga chaqirilishdan oldin insonning tarbiyasi va rivojlanishining o'ziga xos jabhalarini bilish juda muhimdir. Aytish mumkinki, harbiy xizmatchining individual psixologik xususiyatlari umumiy tushuncha bo'lib, R.V.Belyayevga ko'ra u quyidagi ko'rsatkichlarni o'z ichiga oladi: shaxsiyat yo'nalishi, motivatsiya, hissiyrodatiy soha, temperament, xarakter, kognetiv faoliyatning o'ziga xosligi, qadriyat yo'nalishlari, turli vaziyatlarni idrok etish, hayotiy muammolarni hal qilishda harakatchanlik, ijodkorlik, kasbiy vazifalar, xatti-harakatlarning stereotiplari, vaziyatlarga hissiy munosabat va boshqalar. A.V.Leopova harbiy xizmatchini obyektiv baholash uchun shaxsiyat tuzilishining asosiy komponenti uning yo'nalganligi (qiziqishlarning o'ziga xos xususiyatlari, ideallarning mavjudligi, e'tiqodlari, ehtiyojlari, dunyoqarashining o'ziga xos xususiyatlari) ekanligini ta'kidlaydi. Shaxsning yo'nalganligi insonning psixologik holatiga, hissiy ko'rinishlariga, kognetiv va irodaviy jarayonlarga ham

ta'sir qiladi. Bizningcha, aynan shu komponent harbiy xizmatning mobil o'zgaruvchan sharoitlarida harbiy xizmatchi shaxsining xatti-harakatlarini belgilaydi va moslashish jarayonlarini osonlashtiradi.

V.V.Antipovanning qarashlariga ko'ra, harbiy xizmatchilarning individual-psixologik xususiyatlarini baholashda ular bilan ishlovchi mutaxassislariga (harbiy psixolog, ofitser) odatda quyidagi jihatlarga ko'proq e'tibor qaratishi lozimligi aytiladi: harbiy xizmatchilar o'rtasidagi do'stona munosabatlarning ijtimoiy ahamiyatini anglashda namoyon bo'ladigan kundalik xatti-harakatlar;

-shaxsning maqsadliligi - askarda turli xil ehtiyojlarning mavjudligi, qiziqishlarning kengligi va asosiy manfaatlarni anglash;

-o'zaro munosabatlarning barqarorligi darajasida namoyon bo'ladigan shaxsning yaxlitligi.

Yuqoridagi yondashuvlarni to'ldirgan holda S.E.Kvasov shaxs yo'nalganligining ahamiyati haqida so'z yuritadi. Uning fikricha, yo'nalganlik tufayli harbiy xizmatchi oldidagi to'siqlarni yengib o'ta oladi, ijobiy sa'y-harakatlarini ko'rsatadi, faoliyatiga doir strategik va taktik maqsadlarni belgilaydi. Demak, harbiy xizmatchining kasbiy moslashuvchanligi uning maqsadli va manfaatli yo'nalganligi bilan karakterlanadi. Angliyaning Kembrij universiteti tadqiqotchisi F.Bertlit o'zining "Psixologiya va askarlar" kitobida yozishicha, askarlarda

motivatsiyaning namoyon bo'lish shakllarini bilish harbiy faoliyat sharoitlariga moslashish, shaxsiy tarkib bilan samarali munosabatlarni o'rnatish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishga ko'maklashadi. Masalan, 18-20 askar yoki birinchi kurs kursantlari uchun hayotning muhim xususiyati ota-ona qaramog'i va g'amxo'rligidan mustaqil faoliyatga o'tishidir. Binobarin, birinchi kurs kursantlari yoki askarlar mustaqil qaror qabul qilish imkoniyatiga ega bo'lishi, ularni harbiy xizmat sharoitlariga tezda moslashtiradigan, asosiy nizom va o'quv vazifalarini hal qilish samaradorligini ta'minlaydigan sharoitlarni yaratish talab etiladi. Tadqiqotchi S.R.Rait shaxs individual-psixologik xususiyatlarini tadqiq qilish jarayonida harbiy xizmatchining individual psixologik xususiyatlaridan temperament, xarakter, qobiliyatlarning o'rnini alohida ta'kidlab o'tadi. Bularning barchasi harbiy xizmatga qabul qilinayotganlarning samarali kasb tanlashi, harbiy xizmatchilarning Vatanni himoya qilish faoliyatida namoyon bo'ladigan shaxsiy xususiyatlari va fazilatlarini rivojlantirishning zaruriy sharti sifatida temperamentni o'rganishning ahamiyati katta. V.S.Merlinning yozishicha, shaxsning rivojlanishi, ta'lim-tarbiyasi, xususiyatlari, fazilatlarini, faoliyat usullarini shakllanishi uning tabiiy, biologik shart-sharoitlari bilan belgilanadi, ular orasida temperament yetakchi o'rinlardan birini egallaydi. Umuman jamiyatda odamlar teng xulq-atvor va faoliyat motivlariga

ega bo'lishi yoki bir xil tashqi ta'sir etganda, ta'sirchanligiga va ko'rsatayotgan reaksiysiga ko'ra sezilarli darajada bir-biridan farq qiladilar. Demak, bir xil odam osudalikni, boshqasi tezkorlikni yoktiradi, bir xil odamlarga hissiyotlarning tez o'yg'onishi xos bo'lsa, boshqasiga esa sovuqqonlik xosdir, boshqa birovni keskin imo-ishoralar, ma'noli mimika, boshqasining harakatlarida vazminlik, yuzining juda ham kam harakat qilishi bilan ajratib turadi. K.V.Markovga ko'ra, harbiy xizmatchi shaxsi xulq atvorining o'zgarishi tabiiy ravishda ko'pincha tarbiyalangan xususiyatlariga, odatlarga, vaziyatning talabiga bog'liq bo'ladi. Bundan ko'rinadiki, harbiy xizmatchi shaxsiga xos dinamik fazilatlar o'zaro ichki bog'lanishga ega bo'lib, o'ziga xos tuzilishni tashkil etadi.

Temperamentning xususiyatlari psixikaning individual xususiyatlaridan bo'lib, inson psixik faoliyatining rivojlanishini va dinamikasini belgilab beradi. A.G.Maklakovning yondashuviga ko'ra, psixik faoliyat dinamikasi kishining motivlariga, psixik holatlariga bog'liq bo'lib, ular quyidagi ko'rinishda aks etadi:

1. Temperament xususiyatlari faqat bir turdagi emas, balki har xil va turli maqsadlardagi faoliyat turlarida, o'yin, o'quv, mehnatda, sportda, muloqot jarayonida namoyon bo'ladi.

2. Temperament xususiyatlari odamning butun umri davomida yoki ma'lum bir qismida barqaror va o'zgarasdir.

3. Temperament xususiyatlari bir-biri bilan tasodifiy emas, balki qonuniyatlar asosida bog'langan bo'lib ma'lum tuzilishni tashkil qiladi.

Shunday qilib, temperamentning xususiyatlari deganda, bir inson psixik faoliyati dinamikasini belgilovchi psixikaning barqaror individual xususiyatlarini tushunamiz. Bu xususiyatlar turli mazmundagi faoliyatlarda, motivlarda, maqsadlarda nisbatan o'zgarmaydi hamda temperament tiplarini xarakterlovchi tuzilishni hosil qiladi. Temperament borasida juda ko'p ta'riflar, yondashuvlar mavjud. Aynan harbiy xizmatchilar kasbiy mosashuvchanligini temperament bilan o'zaro aloqsini tahlil qilishda quyidagi qarashlarga e'tibor qaratish o'rinlidir. I.Pavlov ta'limotiga muvofiq, oliy nerv faoliyat tiplarining kishi xulqida namoyon bo'lishi - temperamentdir. Ushbu yondashuvga ko'ra:

1. Senzitivlik. Bu harbiy xizmatchidagi tashqi qo'zg'atuvchining (jismoniy mashqlarni bajarish, safda yurish, komandirlarning buyruqlarini bajarish) ta'siriga nisbatan sezgirligi. Senzitivlik kuchli bo'lsa kishiga ozgina kuchga ega bo'lgan qo'zg'atuvchi ham ta'sir qiladi, psixik reaksiyani yuzaga keltiradi.

2. Reaktivlik. Kishiga turli ichki va tashqi qo'zg'atuvchilar ta'sir qiladi. Harbiy xizmatchida ichki va tashqi qo'zg'atuvchilar ta'sir kuchiga nisbatan javob reaksiyasining paydo bo'lishi. Bu holat askarlarga tanbeh berilishi yoki maqtalishida o'zini qanday tutishida

namoyon bo'lishi mumkin. Reaktivlik - emosionallik va ta'sirlanuvchanlik bilan tavsiflanadi.

3. Aktivlik. Turli faoliyatni bajarishda, to'siqlarni engib o'tishda qanday faollik ko'rsatishi baholanadi. Harbiy xizmatchi shaxsiga qo'yilgan eng asosiy talablarda biri aynan faollikdir. Demak, aktivlik individual xususiyat sifatida hammada har xil ko'rinishda namoyon bo'ladi.

4. Reaksiya tempi. Turli psixik reaksiyalar va jarayonlarning o'tish tezligi. (nutq tempi, fikr yuritish tezligi, harakatlari tezligi va h.k.). Harbiy xizmatchilar har doim aniq va tezkor fikr yuritishi, vaziyatni tezda nazorat qila olishi talab etiladi. Shu boisdan ham ushbu xususiyat faoliyatni samarali tashkil etishda asosiy vazifani bajaradi.

5. Harakatlarning egiluvchanligi (moslashuvchanligi) va unga qarama-qarshi xususiyat rigidligi (qotib qolganligi). Ushbu xususiyatni harbiy xizmatchilarning "mobilligi" bilan tavsiflash mumkin. Harbiy xizmatchi shaxsi turli xil murakkab sharoitlarda (cho'l, dasht, tog', shahar, chegara v.b.) faoliyatini amalga oshiradi. Shu boisdan sharoitning turli-tumaligiga tezda moslashishi talab etiladi.

6. Ekstrovertlik va introvertlik. Ekstrovertlik kishinig psixikasining tashqariga yo'nalganligi, tashqi olam bilan faol munosabatda bo'lishi, faoliyatining ayni choqdagi taassurotlarga bog'liqligi. Introvertlik - faoliyatning ichki obrazlarga, o'tmish va kelajak bilan bog'liq fikrlarga bog'liqligi.

Ushbu xususiyatning ta'rifidan kelib chiqib aytish mumkinki, harbiy xizmatchi shaxsi uchun har ikki toifa ham xos bo'lishi mumkin. Eng muhimi faoliyatga qaysi biri samarali moslashishga yordam bersa o'sha xususiyatni rivojlantirish talab etiladi.

Harbiy xizmatchining kasbiy moslashuvchiligida temperament nechog'lik ahamiyatli bo'lsa, harakter ham o'ziga xos vazifalarni bajaradi. N.D.Levitovning ta'rificha, harakter subyektning birgalikdagi faoliyatga kay tarzda faol jalb kilinishiga qarab xatti-harakatlarda va ishlarda namoyon bo'lar ekan, ham faoliyat mazmuniga, ham kiyinchilikning muvaffakiyatli yoki muvaffakiyatsiz bartaraf etilishiga, ham asosiy hayotiy maksadlarga erishishda o'zoq va yaqin istiqbollarga bog'liq bo'ladi. Xarakterning tarkib topishida kishining tevarak-atrofidagi muhitga va o'z-o'ziga, boshka kishiga qanday munosabatda bo'lishi muhim xisoblanadi. Shu bilan birga bu munosabatlar xarakterning eng muhim xususiyatlarini tasniflash uchun asos bo'ladi. Yuqoridagilardan kelib chiqib xarakterning harbiy xizmatchi kasbiy faoliyatiga moslashishiga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi jihatlari turtta jabhada tahlil qilinadi:

-jamoaga va ayrim odamlarga bo'lgan munosabatlarni ifodalovchi xarakter xususiyatlari: yaxshilik, mexribonlik, talabchanlik, takabburlik va boshkalar;

-kasbga bo'lgan munosabatni ifodalovchi xarakter xislatlari:

mehnatsevarlik, vijdonlilik, inga mas'uliyat bilan karash, boshlagan ishni oxiriga yetkazish, yalqovlik, mas'uliyatsizlik kabilar;

predmetlarga bo'lgan munosabatlarni ifodalovchi xarakter xislatlari: ozodalik yoki ifloslik, narsalarni ayab ishlatish yoki ayamasklik, ularga nisbatan extiyotkorlik yoki aksincha kabilar;

-odamning o'z-o'ziga bo'lgan munosabatlarini ifodalovchi xarakter xislatlari: izzat-nafslilik, o'z sha'nini extiyot kilish, kamtarlik, o'ziga ortikcha baxo bermasklik yoki shuxratparastlik, mag'rurlik, dimog'dorlik, o'zini katta olish kabilar.

Harbiy xizmatchi shaxsida xarakterni nazariy tahlil qilish muammosiga doir ishlar V.G.Krisko, N.D.Levitov, A.G.Maklakov, R.S.Nemov, V.V.Petuxov va boshqalarning asralarida keltiriladi. A.G.Maklakovning fikricha, xarakterning mukammalligi va mustahkamligi taassurotlar doirasi va faoliyatning xilma-xilligiga bog'liq. V.G.Bushurovaning ta'kidlashicha, harbiy xizmatchi shaxsida hayoti tor doirada cheklangan ("uy- harbiy qism-uy" chegarasidan tashqariga chiqmagan), ijtimoiy harakatlarning asosiy yo'nalishidan ajralgan joyda, tabiiyki, cheklangan, inert xarakter shakllanadi. Aksincha, ko'plab taasurotlar olish mumkin bo'lgan, ijtimoiy muammolarni faol hal qiladigan joylarda ularning tafakkuri hayotning boshqa ko'rinishlari kabi universallik xarakteriga ega bo'ladi. Harbiy xizmatchining xarakteri u

yashayotgan ijtimoiy-tarixiy sharoitlarni ham, uning yo‘nalganligini ham aks ettiradi. Shu boisdan harbiy xizmatchi shaxsida o‘ziga xos ijobiy karakter shakllanishi uning xizmat olib borayotgan muhitning nechog‘lik yaxshi ekanligiga bevosita bog‘liq. Tadqiqotchi P.I.Aleksandrovichning ta’kidlashicha, har bir harbiy xizmatchining xarakteri barqaror va dinamik xususiyatlarga ega bo‘lishi lozim. Agar barqarorlik yo‘qolsa xarakterning u yoki bu xususiyati mikdoriy ifodaliligi oxirgi marraga yetib va norma chegarasiga borib qolganda xarakterning aksentuatsiya ortiqcha o‘rg‘u berilishi/ deb ataladigan vaziyat paydo bo‘ladi. Xarakterning ortiqcha o‘rg‘u berilishi – ayrim xarakter xususiyatlarining kuchayishi natijasi sifatida normadan chiqib ketishga ham sabab bo‘lishi mumkin. R.S.Nemovning fikriga ko‘ra, tananing boshqa xususiyatlari: yurak-qon tomir, ovqat hazm qilish va endokrin tizimlari ham xarakterga ta’sir qiladi: Ushbu tizimlar faoliyatidagi har qanday buzilishlar askarlarning xarakteriga keskin ta’sir qilishi aniqlangan. S.H.Uornerning yozishicha, harbiy xizmatchilarning temperament xususiyatlari ularning xarakter xususiyatlarining muayyan tomonlari rivojlanishiga karshilik kursatishi yoki yordam berishi mumkin. Masalan Xolerik yoki sangvinik tipdagi harbiy xizmtchiga karaganda flegmatik tipdagi harbiy xizmatchi o‘zida tashabbuskorlik va kat’iylikni tarkib toptirishi kiyinrokdir. Shuningdek, jur’atsizlik va vaximalilikni bartaraf etish

melanxolik uchun jiddiy muammo bo‘lib xisoblanadi. Xarakterning jamoada shakllantirilishi xolerik tipdagi kishilarda o‘zini tuta bilishni va o‘ziga tanqidiy ko‘z bilan karashni, sangviniklarda sabotlilikni, flegmatiklarda faollikni rivojlantirish uchun kulay sharoitlar yaratadi. Xarakter xususiyatlarining paydo bo‘lishi, uning tabiati, o‘zgarishi mumkinligi yoki mumkin emasligi psixologlarning o‘zoq davom etib kelayotgan munozaralari mavzui bo‘lib xisoblanadi. M.V.Alishenkoning yozishicha, xarakter – ko‘p jihatdan o‘z-o‘zini tarbiyalash jarayonidir. Xarakterda kishining odatlari jamlanadi. Xarakter, avvalo, faoliyatda namoyon bo‘ladi, shu bilan birga, u shu faoliyatda shakllanadi. Agar harbiy xizmatchi o‘zini harbiy xizmatga tayyorlayotgan bo‘lsa, faoliyatga munosib xarakter xususiyatlarni shakllantirishga urinayotgan bo‘lsa birinchi navbatda o‘ziga tanqidiy nuqtai nazardan yondashishi talab qilinadi. Tadqiqotchilar Y.N.Bolshunova va T.A.Kononovanning yozishicha, xarakter nafaqat harbiy xizmatchining individual shaxsiyati, balki u xizmat qilayotgan harbiy jamoa uchun ham katta ahamiyatga ega. Jamoaning hayoti va xizmat faoliyati, ayniqsa, har bir harbiy xizmatchining kayfiyati, alohida shaxslar xarakterining xususiyatlari bilan belgilanadi. “Og‘ir” xarakterga ega bo‘lgan bitta askar butun harbiy jamoaning kayfiyatiga o‘z ta’sirini ko‘rsatadi. Bunday askar tufayli bo‘linmada ko‘pincha ziddiyatli munosabatlar va janjallar yuzaga keladi, bu barcha harbiylarning xizmat va hayotiy

tuyg'ularida aks etadi. Aksincha, quvnoq xarakterga ega bo'lgan askarlar atrofdagilar bilan yaxshi, o'rtoqlik munosabatlarini o'rnatadilar, birgalikdagi faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshiradilar, harbiy jamoaning har bir a'zosi uchun mehnat va dam olish uchun maqbul sharoitlarni yaratadilar. Bu kabi holat, albatta, harbiy xizmatga yangi chaqirilgan harbiy xizmatchining jamoaga tezroq moslashib ketishida yordam berishi mumkin.

Aytish joizki, yoshlarni nafaqat harbiy xizmatga balki istalgan kasbiy faoliyatga tayyorlashda oiladagi hayot sharoitlari xarakter shakllanishining asosiy manbai hisoblanadi. Pedagoglar va ota-onalar oldidagi muntazam doimiy mas'uliyatli vazifa: bolalar xarakterida sezila boshlagan o'zgarishlarni o'z vaqtida sezish va ularni inobatga olgan xolda xulq-atvor va tarbiya sohasida psixologik, psixoprofilaktik, psixokorreksion ishlarni amalga oshirish vazifasi turadi. Harbiy xizmatchilarni kasbiy moslashuvchanligining ijtimoiy psixologik xususiyatlarini tahlil qilishda muloqotni nazardan qochirib bo'lmaydi. Ta'kidlash joizki, muloqot – insonning asosiy ehtiyojlaridan biri bo'lib, inson qanday yoshdaligidan, qanday xususiyatlarga ega bo'lishidan qat'iy nazar o'zgalar bilan muloqotda bo'ladi, bu hayotiy zarur omillardan biri hisoblanadi. Serjantlarning munosabatlari tizimida muloqot aloxida ahamiyatga ega bo'lib, jisman va aqlan sust harakat bilan Vatanni himoya qilish mumkin emas. Qurolli Kuchlarda harbiy xizmatchilarning

xuquqlari, majburiyatlari va ular o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni, ichki tartib qoidalarini belgilab berishda Ichki xizmat nizomi katta ahamiyatga ega. Mazkur nizomda o'zbek xalqiga xos axloqiy meyorlarga aloxida ahamiyat qaratilgan. Harbiy xizmatchi har doim yuksak madaniyat, kamtarlik va vazminlikning namunasi bo'lib xizmat qilishi, askariy or-nomusni muqaddas saqlashi, o'z qadr-qimmatini himoya etishi va o'zgalar qadr-qimmatini hurmat qilishi lozim. Ular o'zlarining xulqiga qarab, bo'linma, harbiy qism, butun Qurolli Kuchlarning or-nomusi tug'risida xulosa chiqarishlarini yodda tutishlari lozim. Shuning uchun xam harbiy xizmatchilar ma'naviy-axloqiy tarbiyasida harbiy jamoalarning o'zgacha o'rni bor. Harbiy jamoalarda oldindan saqlanib kelinayotgan xuquqiy, axloqiy va intizomiy an'analarning to'g'ri shakllanishi, umuminsoniylik tamoyillariga rioya qilinishi, qolaversa, askariy do'stlik, birodarlik va axillik muhim ahamiyat kasb etadi. Ma'lumki, sharq xalqlarida avval salom, so'ngra kalom, degan naql bor. Qadimdan kishilar o'rtasida salomlashuvning o'ziga xos ma'naviy-axloqiy meyorlari mavjud bo'lgan. Mana shunday axloqiy meyorlarni Qurolli Kuchlar Ichki xizmat nizomi o'z ichiga qamrab olgan. Uning 43-45-moddalari bevosita harbiycha salomlashish qabul-qoidalariga bag'ishlangan. Harbiycha salomlashish harbiy xizmatchilarning birodarlarcha jipsligining ifodasi, o'zaro hurmat va mushtarak madaniyati namoyon

bulishining belgisi, shu bilan bir vaqtda bo'lajak harbiy xizmatchilarni kasbiy moslashuvchanligining asosiy sharti sanaladi. Harbiy jamoalarda axloqiy munosabatlar orqali kasbiy moslashuvchanlikni shakllantirishda asosiy omillardan yana biri, bu – jamoa fikrining jamoa munosabatlari bilan uyg'unlashishidir. Bunday munosabatlar harbiy xizmatchilarning kayfiyati, xissiyoti, qarashlari va intilishlarida namoyon bo'ladi. U o'z ichga yarasha ma'naviy qabul vazifasini xam bajaradi va harbiy xizmatchilarning munosabatlarini tartibga soladi. Insonning ma'naviy-axloqiy boyligini hayotga tadbiq eta olishi uning axloqiy madaniyatiga bog'liq. Bu esa uning kundalik xizmat faoliyatida va turmushida umuminsoniy tamoyillarni amalga oshirishi bilan o'lchanadi.

Xulosa:

Yuqoridagi tahlillar asosida mazkur paragrafqa quyidagicha xulosalarga

kelindi: 1. Serjantlarda kasbiy moslashuvchanlikni shakllantirish muammosti turli yondashuvlar asosida ko'rib chiqiladi. Tadqiqotchilarga ko'ra, harbiy xizmatchi shaxsi ijtimoiy-psixologik xususiyatlari biogen, sotsiogen va psixogen elementlarning o'zaro yaxlitligi bilan belgilanadi. Shuningdek, kasbiy moslashuvchanlik shakllanishiga harbiy xizmatchining temperament va xarakter xususiyatlarining ta'siri juda katta bo'lib, uning oliy nerv faoliyati bilan bog'liq jihatlari xizmat faoliyatiga, kasbiy normalarni qabul qilish va bajarishga, jamoada o'z o'rnini topa olishiga, murakkab vaziyatlarda qaoar qabul qila olishiga imkoniyat yaratadi.

2. Serjantlarning harbiylarga xos muloqot ko'nikmalarini egallashi, samimiylikka asoslangan shaxslararo munosabatlarni shakllanishi kasbiy moslashuvchanlikka o'z ta'sirini ko'rsatmasdan qolmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Султанмуратов Ю.М., Овчинников А.А., Султанова А.Н., Сычева Т.Ю. Индивидуально- психологические особенности военнослужащих, влияющие на успешность адаптации // Сибирский вестник психиатрии и наркологии. 2017. № 3 (96). – С. 50-56.
2. Федорова Е. В. Профессиональная адаптация военнослужащих-контрактников как педагогическая проблема //Мир современной науки. – 2011. – №. 5. – С. 226234.
3. Фрейджер Р. Теории личности и личностный рост. М., 2001. – 266 с.
4. Хартманн Х. Эго-психология и проблема адаптации. М.: Изд-во Институт общегуманитарных исследований, 2002. – 226 с.
5. Юсупов В. В., Корзунин А. В., Костин Д. В. Сравнительный анализ нервно-психической устойчивости у призывного контингента и военнослужащих на начальном этапе военно-профессиональной адаптации //Медико-биологические и социально-психологические проблемы безопасности в чрезвычайных ситуациях. – 2016. – №. 4. – С. 95-101.